

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΔΟΚΙΜΑ

ΔΙΑΜΑΝΤΙΟΥ
ΔΙΕΚΣΤΙΔΗ

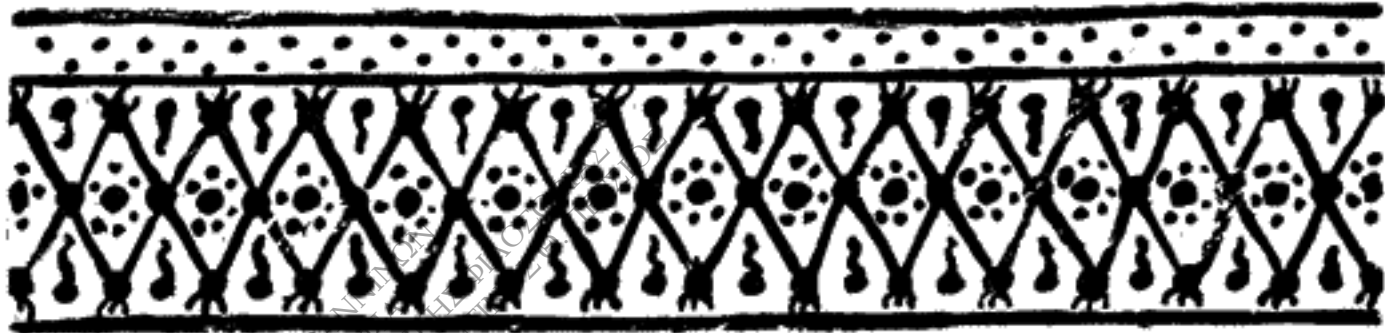
ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1939

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

Στην Ιερή μνήμη τοῦ Μ. ΦΙΛΗΝΤΑ

Ὁ δημοτικισμὸς σὰν αἶτημα γιὰ τὴ γραφτὴ καθιέρωση τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας εἶναι κίνημα πνευματικὸ ἀνεξάρτητο, μιὰ ἐκδήλωση τῆς πνευματικῆς δυναμικότητας τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας του νὰ ἐκφραστῆ μὲ δικά του γλωσσικά μέσα. Δὲν ἦταν ὁ δημοτικισμὸς σχολὴ ἢ αἵρεση μιᾶς ὀρισμένης ἐπιστήμης. Ὡστόσο, ἀπὸ τὴ φύση του σὰν κίνημα γλωσσικὸ κυρίως, εἶχε πάντοτε στενὲς σχέσεις μὲ μιὰ εἰδικὴ ἐπιστήμη, τὴ γλωσσολογία. Γι' αὐτὸ, μολονότι στὴ γλωσσικὴ διαμάχη ἀνακατεύτηκαν ἐπιστήμονες κάθε εἰδικότητας, ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιδράσανε ἀποφασιστικὰ στὴ θεωρητικὴ νίκη του ἦταν γλωσσολόγοι.

Ἡ βαρύτερη κατηγορία γιὰ τὴ δημοτικὴ, ὅπως παρουσιάζονταν στὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ στὰ πρῶτα δείγματα πεζοῦ λόγου, ἦταν, ὅπως θυμᾶστε, πὼς δὲν εἶναι γλῶσσα μὲ γραμματικὴ καὶ λεξιλογικὴ ἐνότητα, προσὸν ἀπαραίτητο γιὰ μιὰ γλῶσσα ποὺ θὰ γίνεи τὸ ἀποκλειστικὸ πνευματικὸ ὄργανο ἑνὸς πολιτισμένου λαοῦ. Ποιὸς μποροῦσε νὰ συντρίψει τὴν κατηγορία αὐτή; Πολλοὶ δημοτικιστὲς ὑποστήριζαν, μὲ ὀδηγὸ τὸ αἶσθημά τους, πὼς ἡ ἐνότητα αὐτὴ ὑπάρχει. Μονάχα ἡ γλωσσολογία, μὲ τὸ κύρος τῆς διεθνικότητάς της, μποροῦσε ν' ἀποδείξει τὴν ἐνότητα τῆς δημοτικῆς, ὀρίζοντας ποιά εἶναι τὰ γνωρίσματα μιᾶς ἐνιαίας γλώσσας. Ἡ συζήτηση, ὅπως εἶναι γνωστὸ, δὲν περιορίστηκε στὴν Ἑλλάδα. Ξένοι ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Krumbacher, ἔλαβαν μέρος σ' αὐτὴ καὶ ἡ ἐτυμολογία τους ἦταν μὲ τὸ μέρος τῆς δημοτικῆς. Ἀποδείχτηκε καὶ ἱστορικὰ καὶ ἐμπραχτα μὲ τὴν πλουσιώτατη λογοτεχνία ποὺ γράφτηκε ἀπὸ τότε ὡς σήμερα, πὼς ἡ νέα ἑλληνικὴ καὶ ἐνότητα ἔχει καὶ ἱστορία καὶ περγαμηνὲς καταγωγῆς καὶ πὼς τὰ διαλεκτικὰ παραβλάσταρά της καθόλου δὲ χαλοῦν τὸ θαλερὸ της κορμὸ, ποὺ ριζώνει βαθιὰ στοὺς αἰῶνες.

Ἄλλη κατηγορία γιὰ τὴ δημοτικὴ ἦταν πὼς ἡ γραμματικὴ καὶ τὸ λεξιλόγιό της ἔχουν ἐκβαρβαρωθῆ, κι' ἐννοοῦσαν μ' αὐτὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ τύποι ἔγιναν

πιο ἀπλοὶ καὶ στὸ λεξιλόγιο μῆκαν κάμποσες ξένες λέξεις. Κι' ἐδῶ ἡ γλωσσολογία ἔβαλε τὰ πράματα στὴ θέση τους, δείχνοντας πὼς ἡ γλωσσικὴ ἐξέλιξη καὶ ἀλλοίωση εἶναι φυσικὸς νόμος γιὰ ὅλες τὶς γλῶσσες ποὺ ζοῦν, καὶ πὼς ἀντίθετα, ὅταν σταματῆσει τὸ αἰῶνιο αὐτὸ ξανάνιωμα τῆς γλώσσας, θὰ εἶναι σημάδι πὼς κάτι κόπηκε ἀπὸ τὴ συνέχεια τῆς ἐθνικῆς ζωῆς. Τέλος πὼς τὸ ἀλλαγμὰ τῆς γλώσσας δὲν εἶναι καθόλου ἀποτέλεσμα τῆς σκλαβιάς, γιὰτὶ ἡ νέα ἑλληνικὴ εἶχε διαμορφωθῆ στὰ κυριώτερα τῆς γνωρίσματα ἀπὸ τὰ χρόνια ποὺ εἶχαμε τὸ Βυζάντιο καὶ εἴμαστε οἱ κυρίαρχοι ὀλόκληρου τοῦ μεσογειακοῦ κόσμου. Ὅσο γιὰ τὶς ξένες λέξεις, αὐτὲς ταξιδεύουν παντοῦ ὅπου ὑπάρχει πολιτιστικὴ ἐπικοινωνία καὶ συναλλαγὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ εἶχε πλῆθος ξένες λέξεις, προελληνικὲς, σημιτικὲς, μικρασιατικὲς, ἰλλυρικὲς, ποὺ μόνον ἡ νεώτερη γλωσσολογία μπόρεσε νὰ καθορίσει τὴν προέλευσή τους, ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι τὶς εἶχαν γιὰ ἑλληνικὲς. Ὅτι γιὰ τὶς ξένες λέξεις ὑπεύθυνη δὲν εἶναι μόνον ἡ σκλαβιά, τὸ δείχνουν ἡ λατινικὴ καὶ ἡ τουρκικὴ ποὺ δανείστηκαν πλῆθος ἑλληνικὲς λέξεις στὶς ἐποχὲς ποὺ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Τούρκοι ἦταν κυρίαρχοι τῆς Ἑλλάδας.

Ἐβειξε καὶ κάτι ἄλλο ἡ γλωσσολογία: Πὼς εἴτε δικαιολογημένη εἶναι εἴτε ὄχι ἡ σημερινὴ μορφή τῆς γλώσσας ποὺ μιλοῦμε, εἴτε μᾶς ἀρέσει εἴτε ὄχι, αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα μας, καμμιὰ δύναμη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπ' αὐτὴ, χωρὶς νὰ καταστρέψει τὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ μας ὑπόσταση. Πὼς ἡ ἐπιστροφή ἑθνῶν σὲ παλιὲς γλωσσικὲς μορφὲς εἶναι κάτι ἀνήκουστο στὰ χρονικὰ τῶν πολιτισμένων ἑθνῶν ποὺ φιλοδοξοῦν νὰ δημιουργήσουν νέα ἐθνικὴ ζωὴ, εἶναι ἱστορικὰ ἀδύνατη, καὶ πὼς ἂν γινότανε, θὰ ἦταν συμφορὰ γιὰ τὸ ἔθνος.

Ἔτσι ἡ γλωσσολογία στερῆωσε ἱστορικὰ καὶ ἐνίσχυσε ἠθικὰ τὸ μαχόμενον δημοτικισμὸ ὅσο καμμιὰ ἄλλη ἐπιστήμη, ἀποδείχνοντας πὼς ἡ νέα ἑλληνικὴ, ἡ δημοτικὴ,

είναι ή νομιμώτερη σημερινή φάση της εξελικτικής πορείας της αρχαίας, και πώς ή καθαρεύουσα όχι μονάχα ξένη είναι προς το σημερινό έλληνισμό, γιατί ζή μόνο στα χαρτιά και πουθενά δε μιλιέται, αλλά και πώς επιστημονικά για την ιστορική μελέτη της ελληνικής είναι άχρηστη, γιατί άντλεί τα στοιχεία της αυθαίρετα από το παρελθόν, αρχαίζει ή δημοτικίζει όσο γουστάρει αυτός που τη γράφει, και θολώνει τη γλωσσολογική σκέψη. Γι' αυτό οι καθαρευουσιάνοι είδαν με το δικίο τους στη γλωσσολογία τον καλύτερο άπολογητή της δημοτικής, και ό Γ. Κατζιδάκης, σαν εκπρόσωπος της γλωσσολογίας στην Ελλάδα, χαρακτηρίζεται ακόμα και σήμερα από τους πιο αδιάλλαχτους σαν αίτιος της νίκης του δημοτικισμού, μολονότι ό ίδιος, για λόγους που δεν πρόκειται να θίξουμε τώρα, αντίταχτηκε με πάθος στη γραφτή καθιέρωση της δημοτικής.

Δέν τον δημιούργησε όμως ή γλωσσολογία το δημοτικισμό, όπως θα μπορούσε κανένας να υποθέσει, υπερτιμώντας τη βοήθεια που του δωσε. Ο δημοτικισμός έχει ρίζες πολύ βαθύτερες στην ιστορία και μπορούμε να ισχυριστούμε χωρίς δισταγμό, πώς αντίθετα ό δημοτικισμός, στην ευρύτερη υπεργλωσσική ουσία του, είναι εκείνος που έδημιούργησε στην Ελλάδα, όπως και σ' άλλα έθνη, τη γλωσσολογία.

Η ύλική και πνευματική εξέψωση των λαϊκών τάξεων από την εποχή της Αναγέννησης έθεσε νωρίς και για πολλές χώρες έλυσε δίχως χρονοτριβές το πρόβλημα της κοινής γραφτής γλώσσας του έθνους, έτσι που να εξυπηρετεί τις πνευματικές ανάγκες όλων των κοινωνικών στρωμάτων και όχι μιας πνευματικής ολιγαρχίας με ιδανικά μανταρίνων που εξυπηρετούνταν ως τότε με τη λατινική. Έτσι ή εξέψωση της λαϊκής γλώσσας σε καθολικό πνευματικό όργανο βαδίζει στην ιστορία παράλληλα με την ύλική και μορφωτική άνιούσα των λαϊκών τάξεων. Οι λόγοι αυτού του φαινομένου δεν είναι δύσκολο να καθοριστούν: Είτε άτομο είσαι, είτε λαός, όταν έχεις μικρή ιδέα για τον έαυτό σου, όταν συνήθισες να σκύβεις μπροστά σ' έναν άφέντη που πιστεύεις ότι ό Θεός τον έταξε κυρίαρχό σου για τις άμαρτίες σου, είναι φυσικό να κοιτάζεις πώς να κρύψεις το τιποτένιο έγώ σου και να προσπαθείς να μιμηθείς το ξένο, που φαίνεται ή περνά για καλύτερο, ή των προγόνων σου τις άρετές που φτάσανε σε ψηλότερο πολιτιστικό επίπεδο από σένα. Αντίθετα, όταν αρχίζεις ό ίδιος να προκόβεις και βλέπεις μπροστά σου δικά σου έργα και έπιτυχίες που πιστοποιούν πώς κάτι αξίζεις, για κάτι είσαι ικανός, κάτι μπορείς να δημιουργήσεις όλοτελα δικό σου, που να εκφράζει το δικό σου έγώ, τότε ό ζήλος της μίμησης παύει αυτόματα και ή θέληση της αυτοδη-

μιουργίας θεριεύει μέσα σου. Τη μεταστροφή κάθε λαού προς την κατεύθυνση αυτή την παρακολουθούμε από τα χρόνια της Αναγέννησης κι' έδω σε κάθε χώρα κι' έχουμε τα πιο πρόσφατα συμπτώματά της στους γειτονικούς μας λαούς, τους Σλάβους, τους Τούρκους κ. ά. Πριν οι Σλάβοι της Βαλκανικής άποχτήσουν μεγάλα άστικά κέντρα και κάποια πολιτιστική άκμή, καταφρονούσαν τη γλώσσα τους μαζί με την εθνικότητά τους. Όσοι βρίσκονταν κάτω από την επίδραση της εκκλησίας έγραφαν αρχαία σλαβικά, όσοι πάλι γειτόνευαν με κέντρα του ελληνισμού μάθαιναν ελληνικά και φιλοτιμούνταν να περνούν για Έλληνες. Μόλις όμως άρχισαν σιγά σιγά ν' αλλάζουν οι συνθήκες της ζωής τους, αρχίζουν κι' αυτοί να καταλαμβάνουν πώς δυναμικά δε μειονεχτούσαν καθόλου και πώς δεν ύπάρχει κανένα έμπόδιο να δημιουργήσουν κι' εκείνοι στον έθνικό και πνευματικό στίβο των έθνων ό,τι δημιούργησαν άλλοι λαοί. Αμέσως βλέπουμε να παρουσιάζονται οι πρώτοι τους έθναπόστολοι, ό Παΐσιος Χιλιαντάσκη στους Βουλγάρους (1722-1862), ό Βούκ Κάρατζιτς στους Σέρβους (1787-1864), που άποκηρύττουν την ελληνική πνευματική ήγεμονία και καλούν τους συμπατριώτες τους να γυρίσουν στην έθνική τους γλώσσα, πράγμα που δεν άργησε να πραγματοποιηθή. Ολόκληρη ή γλωσσολογική βιβλιογραφία των Βουλγάρων και των Σέρβων είναι μεταγενέστερη της γραφτής καθιέρωσης των νέων έθνικών γλωσσών τους και όφείλεται άποκλειστικά σ' αυτή.

Τί έγινε για τη λαϊκή γλώσσα στην Τουρκία μετά την άπολύτρωση του τουρκικού λαού από τη μεσαιωνική άπολυταρχία των σουλτάνων και των χοτζάδων, το ξέρουμε όλοι. Η γλώσσα καθαρίστηκε από τα λόγια νεκρά στοιχεία και στη θέση τους μπήκαν λέξεις λαϊκές ή καινούργιες, πλασμένες με στοιχεία της λαϊκής γλώσσας. Για να πραγματοποιηθή ή μεταστροφή αυτή μεθοδικά, χρειάστηκε να γίνουν σειρά από γλωσσολογικά συνέδρια τουρκολόγων υπό την ήγεσία του Άτατούρκ και να σημειωθή μια άνθιση της γλωσσολογίας στην Τουρκία, που όφείλεται άποκλειστικά στο σύγχρονο τουρκικό δημοτικισμό.

Γενικά το αίτημα του να εκφραστή ένας λαός στη δική του γλώσσα είναι ένα αίώνιο και άκατάλυτο αίτημα κάθε ζωντανού και λεύτερου λαού, που νιώθει μέσα του τους χυμούς άντρικής άκμης. Είναι μια θέληση δυνατή σαν το ένστικτο του πατέρα που θέλει ν' άπαθανατιστή στη μορφή του παιδιού του. Έτσι στην Ελλάδα ό δημοτικισμός ήταν το ξέσπασμα της νεοελληνικής δυναμικότητας, που θέλει να εκφραστή και να δημιουργήσει. Γι' αυτό και βάδισε στις κατακτήσεις του τόσο πα-

ράλληλα με την ανιούσα τῶν ἐθνικῶν μας διεκδικήσεων.

Ἡ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς σάν γραφτῆς γλώσσας ἦταν φυσικὸ νὰ δώσει τὴ μεγαλύτερη ὄθηση γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ τῆς ἔρευνα. «Ὅσο μελετᾶ κανεὶς τὴ γλυκιὰ μας τὴ γλῶσσα, ἔγραφε στὰ 1904 στὸν πρόλογο τῆς Γραμματικῆς τοῦ Ὁ Φιλῆντας, τόσο πιὸ πολὺ τὴν ἀγαπᾶ, κι' ὅσο πιὸ πολὺ τὴν ἀγαπᾶ τόσο πιὸ ὁμορφα τὴ γράφει». Χρειάζεται ν' ἀγαπᾶς τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνάς σου, νὰ τὸ θεωρεῖς πολὺτιμο γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους σου, ἀν θέλεις νὰ δουλέψεις δημιουργικὰ στὴν ἐπιστῆμη σου. «Ὅταν ἡ ἐπιστῆμη εἶναι ἀγγάρεια γι' αὐτὸν ποὺ τὴν ἀσκεῖ, ὅταν σκύβει ἐπάνω της, ὅπως ὁ καθαρευουσιάνος ἐρευνητῆς τῆς δημοτικῆς, με τὸ γάντι, προσέχοντας μὴ λερωθῆ ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ της, δὲν μπορεῖ νὰ κάνει μεγάλα πράματα. Ὁ ἐρευνητῆς τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς πρέπει ὄχι μόνον νὰ τὴν ἀναγνωρίζει, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὀπλισμένος με μιὰν ἀπεριόριστη ἀγάπη πρὸς τὴ γλῶσσα αὐτῆ, νὰ τὴν αἰστάνεται μέσα στις φλέβες του σὰ μιὰ οὐσία τῆς ζωῆς του καὶ νὰ πιστεύει σ' αὐτὴ σὰ σὲ ἀναμφισβήτητη καὶ ἀπόλυτη ἐθνικὴ ἀξία. Χρειάζεται νὰ νιώθει μέσα του μιὰ σπιθαμὴ ἀπὸ τὸν οὐράνιον ἐκεῖνον ἔρωτα ποὺ διαπνέει τὴν πλατωνικὴ σκέψη καὶ νὰ κλείνει στὰ στήθια του ἕνα μῦρο ἀποστολικῆς ψυχῆς. Χωρὶς αὐτὰ ἡ ἀσχολία με τὴ γλῶσσα καταντᾶ μιὰ ἀγγάρεια, μιὰ ἐνασχόληση ἰδιοτελῆς, ποὺ γίνεται μόνον γιὰ κινήγημα ἀτομικῶν ὠφελημάτων.

Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο πὼς ὁ πρῶτος ποὺ καταπαύστηκε με τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς νέας ἐλληνικῆς, ὁ Κοραῆς, ἦταν πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἕνας μεγάλος ἔθναπόστολος καὶ μεγάλος γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ δημοτικιστῆς, ὅπως δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο πὼς ὁ κορυφαῖος ἀνάμεσα σ' ὄλους τοὺς νεώτερους δημοτικιστῆς, ὁ Ψυχάρης, ἦταν πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἕνας μεγάλος πατριώτης, ποιητῆς, θαυμαστῆς τῆς νέας ἐλληνικῆς πρὶν γίνει γλωσσολόγος. Στὸ «Ταξίδι» του δὲ μιᾶ ἀκόμα ὁ ἐπιστήμονας, ὁ κατοπινὸς συγγραφέας τῶν ἀμέτρων γλωσσολογικῶν μονογραφικῶν ποὺ γνωρίσαμε συγκεντρωμένες στὸν τεράστιον ὄγκο τῶν «Quelques travaux de linguistique». Εἶναι ἀκόμα ὁ ἀπόστολος τοῦ ξυπνημένου ἔθνους ποὺ ζητᾶ τὸ δρόμο του, πρόδρομος τοῦ Ἰῶνα Δραγοῦμη. Ὁλη ἡ κατοπινὴ γλωσσολογικὴ ἐργασία τοῦ Ψυχάρη, ἡ καθαρὰ ἐπιστημονικὴ, ἦταν συνέπεια τοῦ δημοτικιστικοῦ του κηρύγματος. Τίποτα δὲν εἶναι τυχαῖο, ὅπως καὶ τὸ ὅτι οἱ φανατικώτεροι ὁπαδοὶ τῆς καθαρεύουσας καὶ τῶν ἀναλλοίωτων γλωσσικῶν καθεστώτων αἰσθάνονται πρὸς τὴ γλωσσολογία, σάν ἐπιστῆμη, μιὰν ἔμφυτη ἀποστροφή.

Εἶπαμε πὼς ἡ γλωσσολογία γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἀξιοποίηση τοῦ λαοῦ

καὶ τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Ἐπειδὴ ὁμοίως στὴ γλωσσολογία δούλεψαν ἐπαγγελματικὰ καὶ ἐπιστήμονες προσηλωμένοι στὴν καθαρεύουσα καὶ φυσικὸ ἦταν οἱ ἀντιλήψεις τους γιὰ τὶς γλωσσικὲς ἀξίες νὰ τοὺς ἐπηρεάσουν στὴν κατεύθυνση τῶν ἔρευνῶν τους, καθὼς καὶ στὴν ἐκλογή τῶν θεμάτων τους, εἶναι ἀνάγκη νὰ δοῦμε ποιὸ ἦταν τὸ εἶδος τῆς συμβολῆς τῶν δυὸ ἀντίθετων ἰδεολογιῶν στὸ περιεχόμενο τῆς γλωσσολογικῆς ἔρευνας.

Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴ γλωσσολογία στὴν Ἑλλάδα, πρέπει νὰ τονιστῆ ἐξ ἀρχῆς πὼς ἀφ' οὗτος ἀρχισε στὸν τόπο μας ἡ γλωσσολογικὴ ἔρευνα, τὸ κέντρο τῆς ἦταν ἡ νέα ἐλληνικὴ. Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ, σάν γλῶσσα τῶν βιβλίων, ἦταν πιὸ πρόχειρη στοὺς ξένους εὐρωπαίους γλωσσολόγους καὶ εἶχε κιόλας ἀπασχολήσει τοὺς περισσότερους καὶ τοὺς μεγαλοφυέστερους ἀπ' αὐτοὺς. Αὐτοὶ εἶχαν ἀφθονες τὶς ἐκδόσεις ὅλων τῶν συγγραφέων μπροστά τους, πράγμα ποὺ δὲ συνέβαινε στὴ φτωχὴ Ἑλλάδα. Ἡ γλωσσολογικὴ ἔρευνα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐσκόνταφε στὴν Ἑλλάδα καὶ σ' ἕνα ἄλλο ἐμπόδιο, τὴν πρόληψη κατὰ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς, ποὺ εἶναι ἡ βάση τῆς γλωσσολογίας. Εἶναι γνωστὸ τί ἀγῶνες χρειάστηκε νὰ κάνει ὁ Γ. Χατζιδάκης κατὰ τοῦ Θ. Παπαδημητρακοπούλου καὶ τῶν ὁμοφρόνων του, γιὰ νὰ πείσει πὼς οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐπρόφεραν ὅπως προφέρουμε ἐμεῖς ὅταν διαβάζουμε τ' ἀρχαία κείμενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ μεσαιωνικὴ ἐλληνικὴ δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ μελετηθῆ στὴν Ἑλλάδα, γιατί καὶ ἐκδόσεις δὲν ἦταν προσιτῆς καὶ τὰ χειρόγραφα σχεδὸν ὅλα βρισκόνταν στὴ Δύση. Ἀντίθετα ἡ νέα ἐλληνικὴ, σὰ γλῶσσα ἀγνωστὴ στὴ Δύση, ποὺ μόνον στὸ στόμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ μπορούσε νὰ μελετηθῆ, ἦταν πιὸ προσιτὴ καὶ οἰκεία στοὺς Ἕλληνες γλωσσολόγους παρά στοὺς ξένους, μολονότι καὶ ξένοι ἦρθαν κατὰ καιροὺς στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ μελετήσουν νεοελληνικὲς διαλέκτους, ὅπως οἱ M. Deffner, P. Kretschmer, H. Pernot, D. R. Dawkins, L. Rousset, A. Mirambel κ.ἄ.

Ἀλλὰ κι' ἕνας ἄλλος λόγος ἔκανε νὰ στραφῆ ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων στὴ νέα ἐλληνικὴ. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ἀντιχοῦσαν ἀκόμα τὰ κηρύγματα τοῦ Φαλλμεράυερ γιὰ τὴν ἐξαφάνιση τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς καὶ οἱ πνευματικὲς δυνάμεις τοῦ ἔθνους εἶχαν ἐπιστρατευτῆ γιὰ ν' ἀποκρούσουν τοὺς ἰσχυρισμοὺς αὐτοὺς, τοὺς τόσο ἐπικίνδυνους γιὰ τὰ πεπρωμένα τοῦ ἐλληνισμοῦ. Τότε, ἐπειδὴ οἱ Παρθενῶνες καὶ οἱ Ὀλυμπίες δὲν μπορούσαν τίποτε ν' ἀποδείξουν, ὅπως δὲν ἀποδείχνουν οἱ πυραμίδες καὶ τὰ τεῖχη τῆς Βαβυλώνας ὅτι ζοῦν ἀκόμα οἱ λαοὶ ποὺ τὰ ἱδρυσαν, στὴν ἀπελπισία τους οἱ Ἕλληνες ἀνακάλυψαν τὶς νεοελληνικὲς διαλέκτους με τ' ἀρχαῖά τους στοιχεῖα, ποὺ πείθουν καὶ τὸν πιὸ δύσπι-

στο πώς η ελληνική ζωή στις χώρες μας δὲ γνώρισε διακοπή. Ἐσκυψαν τότε σ' αὐτὲς μὲ ἱερὸ ζήλο καὶ ἀνάστυραν στὸ φῶς τοῦ ἡλίου χρυσάφι ἀτόφιο ἀπὸ τὰ στέρνα τοῦ πιὸ ἀκραιφνοῦς ἑλληνισμοῦ. Ἀποδείχτηκε πὼς τίποτα σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνική κληρονομία δὲ χάθηκε, πὼς ὁ ἑλληνισμὸς εἶχε τὴ δύναμη ν' ἀντέξει σ' ὅλες τὶς ἐθνικὲς περιπέτειες, καὶ οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Φαλλμεράυερ σκόρπιστηκαν σὰ φτερά μπροστὰ στὴν καταιγίδα.

Οἱ ἔρευνες ὁμῶς ἐκεῖνές τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων, μὲ τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖον ἔγιναν καὶ μὲ τοὺς ἔρευνητὲς ποὺ χρησιμοποιήθηκαν, δὲν εἶχαν τὸν χαρακτῆρα μεθοδικῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Κανένα ἰδιῶμα δὲ μελετήθηκε τότε μεθοδικὰ καὶ συστηματικὰ. Οἱ ἔρευνητὲς ἀναζητοῦσαν σ' αὐτὸ κυρίως ἀρχαῖες λέξεις καὶ ἀρχαῖους τύπους. Ὅλα τ' ἄλλα λίγο τοὺς ἐνδιέφεραν.

Ἡ κατεύθυνση ἐκεῖνη βάρυνε μοιραῖα καὶ στὴν καθαρευουσιάνικη γλωσσολογικὴ ἔρευνα. Γι' αὐτὸ κι' ἀργότερα, ὅταν ἡ γλωσσολογία μὲ τὸ Γ. Χατζιδάκη βρῆκε τὸ σωστὸ δρόμο, τὸ ἐνδιαφέρον της, λὲς ἀπὸ ἐνστικτο, ὑπῆρξε ἀνισο γιὰ τὰ διάφορα φαινόμενα τῆς νέας ἑλληνικῆς. Ὑπερτροφικὸ γιὰ ὅτι ἀφοροῦσε τὴ συντηρητικότητα τῆς γλώσσας, τὸ ὄκνο τῆς ξετύλιγμα καὶ τὴ διάσωση ἀρχαίων στοιχείων, καὶ ἄστοργο γιὰ ὅτι ἀφοροῦσε ριζικὲς ἀλλαγές, ξένες ἐπιδράσεις⁽¹⁾. Ὁ δημοτικισμὸς καὶ οἱ γλωσσολόγοι ποὺ τὸν ἀντιπροσώπευαν, πιστεύοντας πὼς ἀθανασία τῆς γλώσσας εἶναι ὁ αἰώνιος παλμὸς τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ ξανανιώματος καὶ ὄχι ἡ ἀκίνησις καὶ τὸ ἀναλλοίωτο, ἔθεσε ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς νέας ἑλληνικῆς στὴν ἴδια μοῖρα καὶ θεμέλιωσε τὴν ἰσοτέλειά τους μπροστὰ στὴν ἐπιστήμη.

Ἡ καθαρευουσιάνικη γλωσσολογία δὲν κατόρθωσε νὰ ξεκαθαρίσει στὴ συνείδησή της τὰ ὅρια τῆς δημοτικῆς ποὺ διάσωσε ἢ προφορικὴ παράδοση, δηλαδὴ ἡ ζωή, καὶ τῆς καθαρεύουσας ποὺ διάσωσαν τὰ βιβλία. Κι' ἐπειδὴ οἱ γλωσσολόγοι ἀλλοῦ διδασκαν πὼς σὲ κάθε ἔθνος μιὰ ὀρισμένη διάλεχτο γιὰ λόγους ἱστορικοῦς ἐπικρατεῖ καὶ ξετοπίζει τὶς ἄλλες, ὅπως ἔγινε μὲ τὴν ἀττικὴν διάλεχτο στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἢ τὴν διάλεχτο τοῦ Παρισιοῦ στὴ Γαλλία. οἱ καθαρευουσιάνοι γλωσσολόγοι ἰσχυρίστηκαν πὼς τέτοια διάλεχτο εἶναι ἡ καθαρεύουσα κι' ἔχει ὅλα τὰ προσόντα γιὰ νὰ ξετοπίζει τὶς ἄλλες καὶ νὰ ἐπικρατήσει. Οἱ δημοτικιστὲς γλωσσολόγοι ἀπάντησαν πὼς μιὰ γλῶσσα τότε μόνο μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ διάλεχτο, ὅταν τὴ μιλά στὴν καθημερινὴ του ζωὴ ἕνα σημαντικὸ μέρος

τοῦ λαοῦ κι' ὄχι ὅταν τὴ θυμοῦνται μερικοὶ μορφωμένοι μὲ μόλις φορέσουν τὰ καλά τους κι' ἀνεβοῦν στὸ βῆμα. Τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα ποὺ δὲν ἀνθοῦν πιά στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μπορεῖ κανένας, ἂν τ' ἀγαπᾷ, νὰ τὰ παρομοιάσει μὲ ἐξαίσια λουλούδια ποὺ ξεράθηκαν ἐπάνω στὸ κλωνάρι τους καὶ ποὺ μάταια προσπαθοῦμε νὰ τὰ διατηρήσουμε, ραντίζοντάς τα μὲ τὴ δροσιά τῆς ζωῆς. Δὲν ἀνήκουν πιά ὀργανικά στὸ φυτό ποὺ τὰ βλάστησε καὶ ἡ παρουσία τους μολεύει τὴν ἀναπνοὴ τοῦ φυτοῦ καὶ μποδίζει τὴ λεύτερη κυκλοφορία τῶν χυμῶν του. Μ' ἄλλα λόγια χεροδένεται μ' αὐτὰ ἡ πηγαία δημιουργικὴ ὀρμὴ τῆς γλώσσας, θολῶνεται καὶ πλαστογραφεῖται ἡ ἱστορία της. Ἄν σήμερα δὲν μποροῦν οἱ γλωσσολόγοι νὰ παρακολουθήσουν στὰ καθέκαστα τὴν ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς, ὀφείλεται στὴ συστηματικὴ αὐτὴ νοθεία. Ὁ δημοτικισμὸς, στέλνοντας τὰ νεκρὰ στοιχεῖα στὸ κοιμητήριον τῆς γλωσσικῆς ἱστορίας, κάνει ὅ,τι ὁ δεντροκόμος ποὺ κλαδεύει τὰ ξεροκλώναρα. Καὶ τὴν τωρινὴ γλῶσσα λυτρώνει ἀπὸ τὰ πεδικλώματά της καὶ τὴ μελλοντικὴ της ἐπιστημονικὴ ἔρευνα διευκολύνει.

Οἱ καθαρευουσιάνοι γλωσσολόγοι πολεμοῦσαν τὴ γραφτὴ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς ἀναμασσώντας μιὰ ἐπιστημονικὴ ἀνακρίβεια: Ὅτι τάχα κοινὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα δὲν ὑπάρχει καὶ ὅτι ὅταν λέμε νεοελληνικὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐννοοῦμε ἄλλο παρὰ ἕνα ἑτερόκλιτο σύνολο ἰδιωμάτων καὶ διαλέκτων μὲ ἀγεφύρωτες διαφορές, ποὺ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ συμβιβαστοῦν σὲ μιὰ ἐνιαία γλῶσσα. Στὴ φωνὴ τῆς πλουσιώτατης νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ποὺ εἶναι ὀλόκληρη γραμμὴν σὲ μιὰ κοινὴ νεοελληνικὴ, ἔμειναν κουφοί. Θὰ νόμιζε κανένας πὼς ἡ ἀξιοθρήνητη αὐτὴ ἀντίληψη ἀνήκει στὸ ἀπομακρυσμένο παρελθόν. Καὶ ὁμῶς κορυφώνεται καὶ βρίσκει τὴν πιὸ ἀνάγλυφη διατύπωσή της σὲ μιὰ ἀπολογητικὴ πραγματεία τοῦ ἴδιου τοῦ Γ. Χατζιδάκη μὲ τὸν ἀπίθανο τίτλο «Διατί εἶμαι δημοτικιστῆς, δὲν γράφω ὁμῶς τὴν δημοτικὴν», ποὺ κυκλοφόρησε ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια καὶ ποὺ τὸ περιεχόμενό της συνοψίζεται σ' αὐτὰ τὰ δύο: Δημοτικισμὸς εἶναι τὸ νὰ ἐρευνᾷς ἐπιστημονικὰ τὶς νεοελληνικὲς διαλέχτους. Νεοελληνικὴ κοινὴ δὲν ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα.

Ὁ δημοτικισμὸς ἀντίθετα ξεκίνησε ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ κι' ἀναμφισβήτητο γεγονός πὼς ἐπάνω ἀπ' ὅλες τὶς νεοελληνικὲς διαλέχτους ὑπάρχει μιὰ κοινὴ νεοελληνικὴ, ἢ δημοτικὴ, ποὺ διαμορφώθηκε ἀπὸ αἰῶνες ὡς πρὸς τὶς γενικὲς της γραμμὲς στὰ μεγάλα καὶ πολυσύχναστα ἀστικά κέντρα τοῦ ἑλληνισμοῦ: Πόλη, Σμύρνη, Ἀθήνα, μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἐπιμείλια τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴ γλωσσικὴ ἀνάμιξη ποὺ ἦταν φυσικὸ νὰ ἐπακολουθήσει, καὶ πὼς τὴν κοινὴ αὐτὴ

(1) Αὐτὰ ἰσχύουν γιὰ τὶς γενικὲς γραμμὲς τῆς ἔρευνας, γιὰτὶ ἐξαιρέσεις ποὺ ἔφευγαν ἀπὸ τὸ δρόμο αὐτὸ δὲν ἔλειψαν. Ἀλλὰ μονάχα ἐξαιρέσεις.

γλώσσα την εξομάλυνε και τη διάδωσε ακόμα περισσότερο ή λογοτεχνία και την εξύψωσε σε πανελλήνιο έκφραστικό όργανο.

Έτσι βλέπουμε ανάμεσα στη σχολή του Γ. Κατζίδακη και τη σχολή του Ψυχάρη μια φανερή αντίθεση στα θέματα της γλωσσολογικής έρευνας. Ένώ η πρώτη έρευνά ως τα σήμερα αποκλειστικά τα νεοελληνικά ιδιώματα, ή δεύτερη, χωρίς να τ' αποκλείει από την έρευνά της, έδωσε πρωτεύουσα σημασία στη σύγχρονη και διαχρονική έρευνα της κοινής νεοελληνικής, είτε στο σύνολό της με ιστορικές γραμματικές, είτε σε όρισμένα φαινόμενά της με ειδικές μονογραφίες. Ένα βλέμμα μονάχα στους τίτλους πραγμασιών των κυριωτέρων εκπροσώπων της σχολής αυτής, Ψυχάρη, Πάλλη, Φιλίππα, Τριανταφυλλίδη, Γιαννίδη, αρκεί για να πιστοποιήσει αυτή τη διαφορά. Άκόμα και στη διδασκαλία τους, όσοι από τους παραπάνω διδάξαν ή διδάσκουν σε πανεπιστήμια, αυτό το δρόμο ακολουθήσαν, διδάσκοντας συστηματικά τη νέα ελληνική, σαν ένότητα μέσα στη σύγχρονη και διαχρονική προοπτική της, πράμα που η άλλη σχολή ούτε μπορούσε, σύμφωνα με τις αρχές της, ούτε δοκίμασε να το κάνει. Μαθητές τους άμεσοι ή έμμεσοι είναι όλοι όσοι έχουν σήμερα ξεκαθαρισμένες ιδέες και συστηματικές γνώσεις για την ιστορία και τη μορφή της νεοελληνικής κοινής.

Η μικρή ή μεγάλη αξία της νέας ελληνικής ώστε να γίνει το αποκλειστικό πνευματικό όργανο ενός πολιτισμένου λαού, ή γραμματική της ένότητα, ο πλούτος του λεξιλογίου της και ή δυναμική της έπάρκεια ν' άφομοιώσει τις έννοιες του σύγχρονου πολιτισμού, που όλα τ' άμφισβητούσε ή γλωσσολογία των καθαρευουσιάνων, ήταν ζητήματα που δεν μπορούσαν να διαφωτιστούν με τους ύμνους των ένθουσιωδών δημοτικιστών, παρά χρειάζονταν άθόρυβη, συστηματική έρευνα. Η εργασία αυτή έγινε αποκλειστικά από δημοτικιστές γλωσσολόγους. Και οι έλπίδες για να πραγματοποιηθή ό,τι μένει ακόμα να γίνει, βασίζονται μονάχα σ' εκείνους που αγαπούν τη νέα μας γλώσσα και πιστεύουν σ' αυτή.

Και στην φωνητική άκρίβεια της νέας ελληνικής γενικά δεν έδωσε μεγάλη σημασία ή καθαρευουσιάνικη γλωσσολογία. Ένδιαφέρθηκε πολύ περισσότερο για τη μορφολογία κι' αντιμετώπισε τα φωνητικά καθέκαστα *grosso modo*. Εκείνοι που τα λεπτολογήσανε με μεγαλύτερη άκρίβεια ήταν οι δημοτικιστές μαζί με τους ξένους γλωσσολόγους.

Η συστηματική έρευνα της νεοελληνικής σύνταξης είναι αποκλειστικό έργο ενός δημοτικιστή, του κ. Α. Τζαρτζάνου, που όσο

κι' άν είναι συντηρητικός, πιστεύει στο δημοτικισμό. Και τούτο δεν είναι άνεξήγητο. Η σύνταξη είναι ή λιγώτερο πρόσφορη περιοχή για γλωσσική άρχαιολογία. Η ύποχώρηση της ύποταχτικής σύνταξης μπροστά στην παραταχτική, ή άνατροπή των πτωτικών σχέσεων και τόσοι άλλοι νεωτερισμοί που απομάκρυναν τη νέα ελληνική από την άρχαία, δεν ήταν δυνατό ν' άποτελέσουν το έντρυφμα ενός καλού καθαρευουσιάνου. Μόνο ένας που ξέφυγε από το τυφλοσόκακο του γλωσσικού ρωμαντισμού και χαίρεται τη γλώσσα μέσα στο φώς της πραγματικότητας, μόνο ένας που γράφει τη δημοτική και θέλει να δεί να τη γράφουν όλοι, θ' άποφάσιζε να γράψει το νεοελληνικό συνταχτικό.

Την ίσοτιμία που πρέπει να έχουν μπροστά στην έπιστήμη τα ξένα γλωσσικά στοιχεία, τα όποια ή ιστορία του ελληνισμού έχει κάνει κοινό χτήμα του λαού μας, την άναγνώρισε μονάχα ή γλωσσολογία των δημοτικιστών. Η γλωσσολογία των καθαρευουσιάνων δεν έπαψε τα κατηγορεί τη δημοτική για ξενοφιλία, έπειδή στέργει τις λίγες πανελλήνιες λέξεις ξένης καταγωγής, που τις έχει από αίωνες έξελληνίσει και φωνητικά και μορφολογικά. Και δεν κοιτάζει πώς ή καθαρεύουσα μας καταπλημμύρισε με ξένη νοοτροπία, μεταφράζοντας άκέριους τους ξενισμούς όλων των γλωσσών, έπειδή στην καθαρεύουσα δεν υπάρχει γλωσσικό αίσθημα που ν' άντισταθή. Είναι όλα και τύποι και σύνταξη και σκέψη ξένα για το σημερινό Έλληνα. Που θά προσκρούσει ο ξενισμός;

Και το Λεξικό της κοινής νεοελληνικής, που θά χαράξει τα ρευστά ακόμα λεξιλογικά όρια προς την άρχαία και προς τα σημερινά γλωσσικά ιδιώματα και θά δείξει άνάγλυφες τις μορφολογικές παραγωγικές και συνθετικές της δυναμικότητες, με τις όποιες θά μπορέσει να δαμάσει τον πλούτο των νέων έννοιών που δημιουργεί άκατάπαυστα ο πολιτισμός, είναι κι' αυτό ένα μελλοντικό έργο εκείνων μονάχα που πιστεύουν στη δημοτική.

Πολύ σπουδαιότερες από τις υπηρεσίες που έπρόσφερε ο δημοτικισμός στη νεοελληνική γλωσσολογία είναι εκείνες που πρέπει να της προσφέρει στο μέλλον. « Πιστεύω, έγραφε ο Ίωνας Δραγούμης, πώς οι άνθρωποι που θά πρωτοστατήσουν σ' όλες τις έκδηλώσεις της έθνικής ζωής σε τούτη τη γενεά, θά είναι όλοι τους δημοτικιστές ». Άν ή προφητεία αυτή βγήκε πέρα ως πέρα άλήθεια στην εύρύτερη πνευματική μας ζωή, γιατί να μη βγή άλήθεια και για τη γλωσσολογία, την κόρη του δημοτικισμού;

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ